

Бібліометричний аналіз наукових публікацій за напрямом «інклюзія в спортивній неформальній освіті» у базі даних Web of Science Core Collection

УДК 796.374+001.891+376(045)

В. Л. Маринич, І. О. Когут, О. К. Шевчук

Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, Україна

Резюме. *Мета.* Обґрунтування тотожності національного і міжнародного термінологічного апарату з «позашкільної освіти» та бібліометричний аналіз наукових публікацій у базі даних Web of Science Core Collection для окреслення дослідницького поля «інклюзія в неформальній спортивній освіті». *Методи.* Аналіз науково-методичної літератури та матеріалів мережі Інтернет; документальних джерел; синтез та узагальнення; комбінація бібліометричних методів. *Результати.* Розтлумачено використання термінів «неформальна освіта» і «спортивна неформальна освіта» та їх узгодженість з термінами «позашкільна освіта» та «фізкультурно-оздоровча робота в закладах позашкільної освіти» для релевантності отриманих результатів бібліометричного аналізу наукових публікацій. Проведено огляд 2208 публікацій у базі даних Web of Science Core Collection за період з 2015 до 27.02.2024 р., що стосуються інклюзії в спортивній неформальній освіті за країнами, університетами, авторами. Використано чотири комбінації слів із логічним оператором – «inclusion» AND «sport» OR «inclusion in sport» AND «non-formal education». Здійснено кластерування публікацій за ключовими словами і тематикою досліджень. Аналіз нормативно-правових джерел законодавчого поля України, які регулюють функціонування позашкільної освіти, та міжнародного освітнього законодавства виявив тотожність застосування термінів «фізкультурно-спортивна робота в закладах позашкільної освіти» та «спортивна неформальна освіта» для наукового пошуку. Проведений бібліометричний аналіз публікацій за напрямом «інклюзія в спортивній неформальній освіті» у базі даних Web of Science Core Collection (2015–2024 рр.) підтвердив сталу та зростаючу зацікавленість вчених досліджуваною проблемою. Розподіл публікацій за країнами / регіонами (США, Велика Британія, Іспанія, Австралія, Канада) співвідноситься з розподілом публікацій за науковими установами та провідними і найцитованішими авторами. Кластерування публікацій дозволило виділити п'ять кластерів, які окреслюють тематику досліджень. Виявлено, що найбільш цитованими публікаціями в межах вибірки стали публікації 2014–2018 рр.

Ключові слова: інклюзивність, спорт, неформальна освіта, бібліометрія, картографування, профілювання.

Bibliometric analysis of scientific publications in the field of “inclusion in sports non-formal education” in the Web of Science Core Collection database

V. L. Marynych, I. O. Kohut, O. K. Shevchuk

National University of Ukraine on Physical Education and Sport, Kyiv, Ukraine

Abstract. *Objective.* To substantiate the identity of the national and international terminology on “out-of-school education” and to analyze bibliometric data in the Web of Science Core Collection database to define the research field of “inclusion in non-formal sports education”. *Methods.* Analysis of scientific and methodological literature and Internet materials; documentary sources; synthesis and generalization; combination of bibliometric methods. *Results.* The use of the terms “non-formal education” and “sports non-formal education” and their coherence with the terms “out-of-school education” and “health-enhancing physical activity in out-of-school education institutions” are explained for the relevance of the results of the bibliometric

analysis of scientific publications. A total of 2208 publications from the Web of Science Core Collection database related to inclusion in non-formal sports education were reviewed for the period from 2015 to 27.02.2024 by country, university, and author. Four combinations of words with a logical operator were used – “inclusion” AND “sport” OR “inclusion in sport” AND “non-formal education”. Publications were clustered by keywords and research topics. The analysis of Ukrainian regulatory and legislative texts regulating the functioning of out-of-school education and international educational legislation revealed the identity of the use of the terms “physical education and sports work in out-of-school education institutions” and “non-formal education in sports” for scientific research. The conducted bibliometric analysis of publications in the field of “inclusion in non-formal sports education” from the Web of Science Core Collection database (2015-2024) confirmed the stable and growing interest of scientists in the studied problem. The distribution of publications by countries/regions (the USA, the UK, Spain, Australia, Canada) correlates with the distribution of publications by scientific institutions and leading and most cited authors. The clustering of publications allowed us to identify five clusters that outline the research topics. It was found that the most cited publications within the sample were those published between 2014 and 2018.

Keywords: inclusiveness, sports, non-formal education, bibliometrics, mapping, profiling.

Постановка проблеми. За останні півтора року в Україні, за даними Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, кількість людей з інвалідністю збільшилася на 300 тис. і на сьогодні становить понад 3 млн осіб, серед них значна кількість дітей [3]. Кількість людей, що отримують травми внаслідок повномасштабної війни та масованих ракетних обстрілів, що веде росія по території України, зростає. Для соціальної інтеграції людей з інвалідністю (в тому числі дітей) і відновлення їх функціональності заняття спортом та руховою активністю набувають потужного змісту.

За оперативними статистичними даними станом на 01.12.2023, які наведені на сайті МОН, за останні п'ять років кількість учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивних класах закладів загальної середньої освіти збільшилась більше ніж удвічі (з 18643 осіб у 2019–2020 н. р. до 40354 осіб у 2023–2024 н. р.), за цей самий період кількість інклюзивних класів зросла з 13497 до 29321. Мережа закладів позашкільної освіти (без ДЮСШ) станом на 01.01 2024 р. становить 1153, з них 656 (56,9 %) установ, в яких організовано безперешкодний доступ вихованців, учнів, слухачів з особливими освітніми потребами [4]. Тобто, з одного боку, створюються умови для організації інклюзивного освітнього процесу, з іншого – виникає об'єктивна необхідність у залученні дітей з інвалідністю (та інших категорій) до занять руховою активністю та фізкультурно-спортивною роботою в закладах освіти для їх фізичної та соціальної реабілітації і соціалізації. Проте актуальним лишається імплементація інклюзивності в освітній процес, у тому числі в гуртки фізкультурно-спортивного напрямку позашкільної освіти.

Наявні публікації про інклюзивність у дискурсах освіти та фізичної культури і спорту в національному вимірі, вітчизняного досвіду організації

фізкультурно-спортивної роботи в закладах позашкільної освіти, результатів бібліометричного аналізу наукових публікацій за напрямом «Інклюзія в спорті» у базі даних Web of Science Core Collection [1, 2, 8] свідчать про недостатність вивчення дослідницького поля публікацій, присвячених спортивній неформальній освіті.

Дослідження виконано на кафедрі професійного, неолімпійського та адаптивного спорту Національного університету фізичного виховання і спорту України відповідно до плану науково-дослідної роботи Національного університету фізичного виховання і спорту України на 2021–2025 рр. за темою 1.4. «Теоретико-методологічні засади розвитку професійного, неолімпійського та адаптивного спорту в Україні в умовах реформування сфери фізичної культури і спорту» (номер держреєстрації 0121U108294).

Мета дослідження – обґрунтування тотожності національного і міжнародного термінологічного апарату з «позашкільної освіти» та бібліометричний аналіз наукових публікацій у базі даних Web of Science Core Collection для окреслення дослідницького поля «інклюзія в неформальній спортивній освіті».

Методи дослідження: аналіз науково-методичної літератури та матеріалів мережі Інтернет; документальних джерел; синтез та узагальнення; комбінація бібліометричних методів (профілювання публікацій, наукове картографування, аналіз цитування).

Результати дослідження та їх обговорення. Для проведення бібліометричного аналізу наукових публікацій важливо розтлумачити використання термінів «неформальна освіта» і «спортивна неформальна освіта» та їх узгодженість з термінами «позашкільна освіта» та «фізкультурно-оздоровча робота в закладах позашкільної освіти» для релевантності отриманих результатів.

Звернемося до освітнього законодавства України та міжнародної освітньої термінології. У Законі України «Про освіту» [6] в статті 8 «Види освіти» формулюється визначення неформальної освіти – «це освіта, яка здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій. Результати навчання, здобуті шляхом неформальної та/або інформальної освіти, визнаються в системі формальної освіти в порядку, визначеному законодавством». В статті 14 зазначається, що «метою позашкільної освіти є розвиток здібностей дітей та молоді у сфері освіти, науки, культури, фізичної культури і спорту, технічної та іншої творчості, здобуття ними первинних професійних знань, вмінь і навичок, необхідних для їх соціалізації, подальшої самореалізації та/або професійної діяльності. Позашкільна освіта може здобуватися одночасно із здобуттям дошкільної, повної загальної середньої, професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти. Компетентності, здобуті за програмами позашкільної освіти, можуть враховуватися та визнаватися на відповідному рівні освіти».

Законом України «Про позашкільну освіту» [7] визначено, що «позашкільна освіта є складовою системи безперервної освіти, визначеної Конституцією України, Законом України «Про освіту», цим Законом, і спрямована на розвиток здібностей та обдарувань вихованців, учнів і слухачів, задоволення їх інтересів, духовних запитів і потреб у професійному визначенні. У системі позашкільної освіти можуть здобуватися часткові кваліфікації нульового – третього рівнів Національної рамки кваліфікацій [5]».

У Міжнародній стандартній класифікації освіти 2011 [25] неформальна освіта визначається як освіта, яка є інституціолізованою, цілеспрямованою та спланованою провайдером освіти. Визначальною характеристикою неформальної освіти є те, що вона є альтернативою та/або доповненням до формальної освіти в процесі навчання людей впродовж життя. Вона часто надається для того, щоб гарантувати право на доступ до освіти для всіх, охоплює людей різного віку, але не обов'язково передбачає безперервну структуру навчання; може бути короткою за тривалістю та/або низькою за інтенсивністю. Зазвичай надається у формі коротких курсів, тренінгів або семінарів.

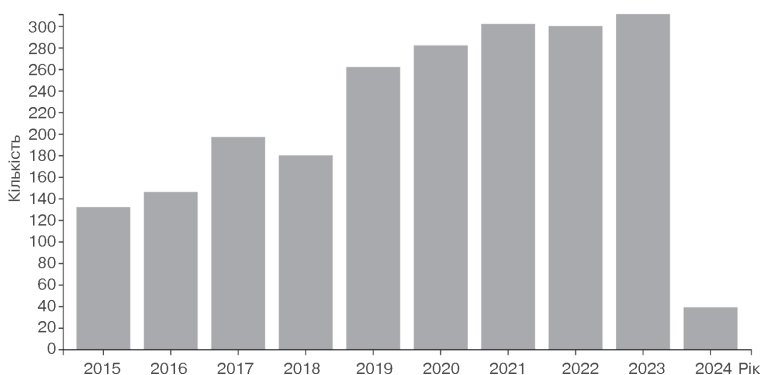
За міжнародним законодавством, неформальна освіта здебільшого приводить до отримання кваліфікацій, які відповідними національними або регіональними органами управління освітою не визнаються як формальні або еквівалентні формальним кваліфікаціям, або взагалі не приводить до отримання жодної кваліфікації. Неформальна освіта може охоплювати програми освіти, що сприяють підвищенню рівня грамотності дорослих і молоді та освіти дітей, які не відвідують школу, а також програми з розвитку життєвих навичок, трудових навичок і соціального чи культурного розвитку.

У добірці ключових термінів «Термінологія європейської політики освіти та навчання» [13] термін «неформальне навчання» – це набуття знань, ноу-хау, інформації, цінностей, навичок і компетенцій у рамках запланованих заходів – з точки зору цілей навчання, часу чи ресурсів – де присутня певна форма підтримки навчання (наприклад, стосунки студент-викладач/тренер). Результати неформального навчання можуть бути підтвержені та привести до сертифікації. Неформальне навчання іноді описують як напівструктуроване навчання та «навчання протягом усього життя» – навчання, будь-то формальне, неформальне чи інформальне, яке відбувається в повному діапазоні життєвих дій (особистих, соціальних чи професійних) і на будь-якому етапі життя.

Враховуючи перелік складників та рівнів освіти в законодавстві України, відповідність неформальної освіти рівням Національної рамки кваліфікацій, міжнародне тлумачення неформальної освіти та контекст міжнародної та європейської політики освіти й навчання, встановлюємо взаємозв'язки і відповідність термінів «позашкільна освіта» та «неформальна освіта».

Отже, в міжнародному законодавстві терміна «позашкільна освіта» не існує. У національному законодавстві з 2017 р. з'явився термін «неформальна освіта», відповідний міжнародному контексту, проте не тотожний йому повною мірою, вужчий за охопленням рівнів освіти. Неформальна освіта в Україні може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій за рівнями освіти та відповідає терміну «позашкільна освіта». Оскільки існує позашкільна освіта, спрямована на розвиток здібностей дітей та молоді у сфері фізичної культури і спорту та фізкультурно-оздоровчої роботі в закладах позашкільної освіти, відповідно, міжнародний термін «спортивна неформальна освіта» дітей та молоді може слугувати пошуковим запитом для бібліометричного аналізу.

Бібліометричний аналіз наукових публікацій про інклюзію в спортивній неформальній освіті

виявив значний інтерес до питання дослідження. Проведено огляд 2208 публікацій у базі даних Web of Science Core Collection за період з 2015 до 27.02.2024 р., оскільки переважна більшість наукових праць представлена за останнє десятиліття (рис. 1). Використано чотири комбінації слів із логічним оператором – «inclusion» AND «sport» OR «inclusion in sport» AND «non-formal learning». Виконано пошук за полем «назва, анотація, ключові слова» у базі даних Web of Science Core Collection WoS. Також було виключено Web of Science категорії, які не мали відношення до досліджуваної сфери знань (наприклад, Поведінкові науки, Сімейні дослідження, Геронтологія, Мовознавство, Лінгвістика, Психіатрія, Ортопедія, Урологія, Нейрологія, Бізнес-фінанси тощо). Візуалізація результатів виконана за допомогою програми VOSviewer.

Останні 10 років спостерігається стабільне збільшення кількості публікацій за досліджуваною темою, а протягом п'яти років їх кількість збільшилася вдвічі і коливається в межах 300 документів (від 252 до 311 джерел протягом року).

Переважає більшість публікацій, що входять до вибірки, належить до предметних галузей,

ТАБЛИЦЯ 1 – Розподіл публікацій за результатами пошукового запиту за тематичними напрямками, n = 2208. Джерело: власне дослідження на основі даних, отриманих і проаналізованих за допомогою Web of Science (27/02/2024)

№ з/п	Категорії Web of Science	Кількість публікацій	%
1	Гостинність, Дозвілля, Спорт, Туризм	894	40.563
2	Спортивні науки	693	31.443
3	Освіта, Освітні дослідження	457	20.735
4	Соціологія	275	12.477
5	Прикладна психологія	154	6.987
6	Соціальні науки, Міждисциплінарні	146	6.624
7	Менеджмент	117	5.309
8	Інші	Менше 85	Менше 4

Рисунок 1 – Кількість публікацій за 2015–2024 рр. за ключовими словами дослідження. Джерело: власне дослідження на основі даних, отриманих і проаналізованих за допомогою Web of Science (27/02/2024)

визначених Web of Science як «Гостинність. Дозвілля. Спорт. Туризм» – 894, що становить 40,6 % загальної кількості публікацій у вибірці. На другому місці «Спортивні науки», на третьому «Освіта. Освітні дослідження», що відповідає пошуковому запиту (табл. 1).

Найбільша кількість публікацій зі США – майже 500, що становить 22,4 % загальної кількості документів вибірки. Додаткові характеристики вибірки дослідження наведено в таблиці 2.

Розподіл публікацій за університетами відповідає розподілу документів за країнами, про що йдеться в таблиці 3.

За результатами бібліометричного аналізу інклюзії в спортивній неформальній освіті визначено п'ять основних кластерів наукових праць (рис. 2).

ТАБЛИЦЯ 2 – Розподіл публікацій за результатами пошукового запиту за країнами/регіонами, n = 2208. Джерело: власне дослідження на основі даних, отриманих і проаналізованих за допомогою Web of Science (27/02/2024)

№ з/п	Країна/регіон	Кількість публікацій	%
1	США	494	22.373
2	Велика Британія	399	18.071
3	Іспанія	279	12.636
4	Австралія	272	12.319
5	Канада	210	9.511
6	Бразилія	102	4.620
7	Німеччина	98	4.438
8	Інші	Менше 68	Менше 3

ТАБЛИЦЯ 3 – Розподіл публікацій за результатами пошукового запиту за університетами, n = 2208. Джерело: власне дослідження на основі даних, отриманих і проаналізованих за допомогою Web of Science (27/02/2024)

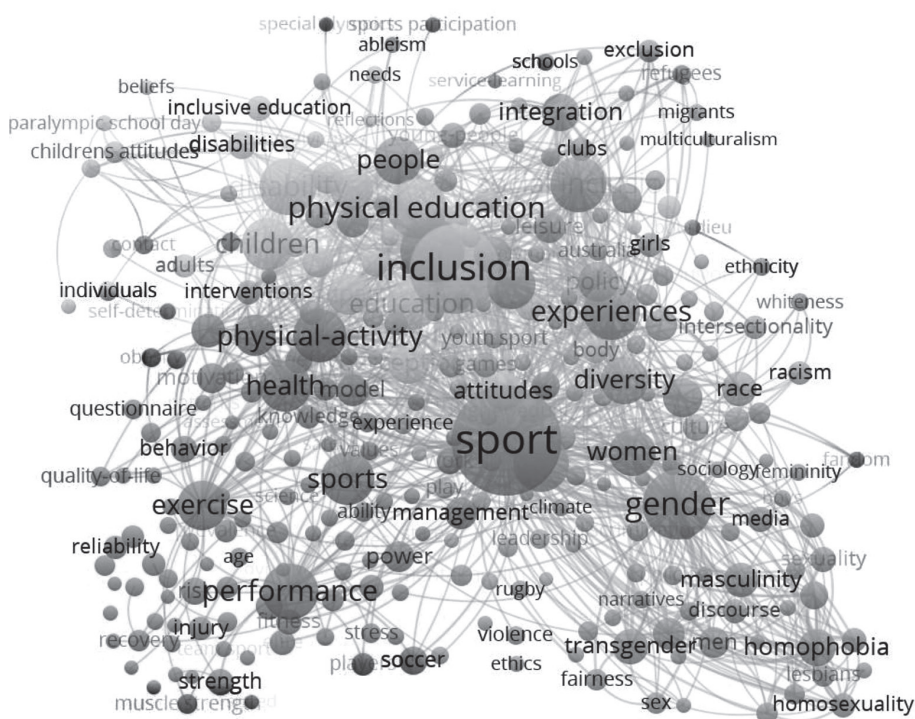
№ з/п	Афіліація	Кількість публікацій
1	Університет Лідса Бекета (Велика Британія)	50
2	Університет Вікторії (Канада)	42
3	Університет Лафборо (Англія)	39
4	Університетська система штату Огайо (США)	37
5	Університет Монаша (Австралія)	36
6	Університетська система штату Флорида (США)	31
7	Університет Валенсії (Іспанія)	31
8	Інші	Менше 30

Рисунок 2 – Результати бібліометричного аналізу інклюзії в спортивній неформальній освіті. Джерело: побудовано авторами

За результатами бібліометричного аналізу виявлено найпоширеніші ключові слова за кластерами, які мають взаємозв'язки між собою відповідно до характеру групування (табл. 4).

Перший кластер (червоний) формується навколо найуживаніших ключових слів «спорт», «здоров'я», «фізична активність», «вправи», «виконання». Загалом він формується на досягненні спортивних результатів спортсменами різних вікових категорій та специфікою виконання фізичних вправ, профілактикою травматизму, відновленням та реабілітацією.

Другий кластер (синій) поєднує поняття «спорт», «гендер», «жіночість», «маскулінність»,

«трансгендер», «гомофобія». Публікації, згруповані в цей кластер, стосуються дослідження ідентичності в спорті в різних проявах, дискримінації, справедливості, переосмислення упереджень.

ТАБЛИЦЯ 4 – Розподіл кластерів за результатами пошукового запиту за ключовими словами, $n = 2208$. Джерело: власне дослідження на основі даних, отриманих і проаналізованих за допомогою Web of Science (27/02/2024)

Кластер	Кількість ключових слів	Перелік найпоширеніших ключових слів
1. Спорт, здоров'я і фізична активність (червоний)	99	Підліток, вік, спортсмен, спортивні результати, поведінка, переваги, класифікація, тренери, спортивні єдиноборства, змагання, вправи, втома, фітнес, здоров'я, профілактика травматизму, інтенсивність, психічне здоров'я, модель, мотивація, сила м'язів, ожиріння, результати, виконання, фізична активність, гравці, потужність, якість життя, відновлення, реабілітація, фактори ризику, самовизначення, навички, футбол, спортивне виховання, спортивний менеджмент, спорт, спортивна медицина, сила, стрес, командний вид спорту
2. Спорт і ідентичність (синій)	57	Футбольна асоціація, легка атлетика, хлопці, догляд, дискримінація, етика, справедливість, вболівальники, жіночість, фемінізм, гей, стать, гендер, гегемонна маскулінність, гетеронормативність, гомофобія, гомосексуалізм, ідентичності, інклюзивність, лесбійки, ЛГБТ, маскулінність, мужність, ЗМІ, чоловіки, психічне здоров'я, політики, упередження, переосмислення, сексуальна орієнтація, сексуальність, спорт, стереотипи, трансгендер
3. Різноманітність і соціальна інклюзія в спорті (фіолетовий)	56	Громадянство, коучинг, спілкування, соціальна інклюзія, громада, обмеження, культури, дискурси, різноманітність, залучення, рівність, соціальний капітал, спорт, етнічна приналежність, події, досвід, управління, права людини, нерівність, інноваційність, інтерсекціональність, залучення, Олімпійські ігри, мир, політики, програми, державна політика, расизм, відпочинок, соціальні медіа, соціологія, спорт для розвитку, участь у спорті, спортивна політика, підтримка, стійкість, технології, туризм, молодь, молодіжний спорт, інтеграція
4. Інклюзивна освіта і фізична культура (жовтий)	40	Адаптивний спорт, дорослі, ставлення, бар'єри, вірування, тіло, діти, курикулум, обмежені можливості, інвалідність, освіта, вища освіта, вплив, інклюзивна освіта, інклюзія, інтелектуальна недостатність, потреби, можливості, паралімпійський шкільний день, Паралімпіада, педагогіка, ровесники, сприйняття, перспективи, фізична культура, школа, сервіс-навчання, соціальна справедливість, студенти, підготовка вчителів, вчителі, навчання
5. Політика різноманітності в спільнотах, громадах (зелений)	38	Здатність, клуби, спорт в громадах, спорт для осіб з інвалідністю, етнографія, виключення, футбол, гра, дівчата, впровадження, інтеграція, інтелектуальні порушення, втручання, дозвілля, емігранти, міграція, мультикультуралізм, участь, люди, програма, психологія, біженець, школа, соціальне відчуження, соціальна інтеграція, спеціальна олімпіада, спортивні клуби, участь у спортивних змаганнях, молоді люди, молодість

ТАБЛИЦЯ 5 – Рейтинг дослідників за кількістю публікацій, n = 2208. Джерело: власне дослідження на основі даних, отриманих і проаналізованих за допомогою Web of Science (27/02/2024)

№ з/п	Автор	Кількість публікацій
1	Haegele, Justin A.	25
2	Spaaij, Ramon	23
3	Jeanes, Ruth	16
4	Cunningham, George	14
5	Magrath, Rory	14
6	Anderson, Eric	14
7	Reina, Raul	12
8	Maher, Anthony J.	11
9	Storr, Ryan	11
10	Ekholm, David	10
11	McKay, Cathy	10
12	Інші автори	Менше 10

Третій кластер (фіолетовий) об'єднує поняття «спорт», «різноманітність», «соціальна інклюзія», «інтеграція», «участь у спорті», «молодь». Дослідження, згруповані у цей кластер, спрямовані на розвідки політики різноманітності в спорті і соціальної інклюзії, інтеграції в спорті, забезпечення прав людей через участь у спорті, молодіжної політики, формування соціального капіталу.

Четвертий (жовтий) кластер сформований навколо понять «ставлення», «діти», «інвалідність», «освіта», «інклюзивна освіта», «інклюзія», «вчителі». Публікації в цьому кластері містять результати різних методів дослідження та аналізу організації освітнього процесу в інклюзивному освітньому середовищі, подолання бар'єрів для осіб з інвалідністю в освіті, підготовки вчителів.

П'ятий (зелений кластер) об'єднує поняття «спорт у громадах», «емігранти», «міграція», «мультикультуралізм», «біженець», «соціальна інтеграція», «спортивні клуби». Публікації, згруповані в зелений кластер, стосуються дослі-

дження забезпечення політики різноманітності в громадах, питань емігрантів, біженців, соціальної інтеграції мультикультурних спільнот через спорт.

Аналіз отриманих кластерів дозволяє зробити припущення, що питання організації і методичного забезпечення спортивної неформальної освіти для дітей недостатньо розроблено в академічних наукових джерелах, тому актуальним є завдання вивчення різних аспектів організаційно-методичного забезпечення спортивної неформальної освіти та прогнозування можливостей для імплементації в освітній простір України.

Зосередимося на встановленні провідних учених за тематикою дослідження. Для цього було використано два показники: кількість публікацій (дослідницька продуктивність) та кількість цитувань (вплив на галузь дослідження) (табл. 5).

На основі рейтингу дослідників за кількістю цитувань, отриманих і проаналізованих за допомогою Web of Science (27/02/2024), виявлені найцитованіші публікації (рис. 3).

Окреслимо дослідницьке поле провідних найцитованіших учених за пошуковим запитом «інклюзія в спортивній неформальній освіті».

Так, Haegele, Justin A., Університет Олд Домініон (Норфолк, штат Вірджинія, США) у контексті міждисциплінарної сфери адаптивної фізичної активності головні дослідницькі інтереси зосереджує на вивченні того, як люди з інвалідністю включені у фізичну активність, у тому числі в контексті шкільного фізичного виховання. Його експертиза поширюється на питання адаптивної фізичної культури, адаптивної фізичної активності, інвалідності, вад зору, розладу спектра аутизму, різноманітності та інклюзії [14].

R. Spaaij з Університету Вікторії в Австралії проводить дослідження з соціології спорту та соціології тероризму та насильницького екстремізму, міждисциплінарні розвідки, зосереджені на перетині різноманітності, справедливості та

Рисунок 3 – Провідні публікації авторів, що стосуються інклюзії в спортивній неформальній освіті, мережева візуалізація. Джерело: побудовано авторами

інклюзії, соціальних змін, спорту, неформальної освіти, молоді, розвитку, насильства та вимушеного переміщення [22–24].

R. Jeanes et al., Університет Монаша (Австралія), досліджують спорт і міжнародний розвиток, соціальну політику і спорт, тренування та розвиток громади, гендер, спорт і фізичне виховання молодих людей з обмеженими можливостями, сім'ю та дозвілля [10, 20].

J. O'Connor et al., Університет Монаша (Австралія), спрямовують свої дослідження на те, щоб продемонструвати прагнення розширити поняття спорту та участі у фізичному вихованні, щоб охопити більш неформальні та різноманітні спортивні організаційні форми. Його статті і проєкти присвячені неформальній освіті і спорту, ролі неформального спорту у позашкільній фізичній активності, програмам фізичної активності до та після школи: основам, критичним проблемам та недостатньо охопленим групам населення, управлінню неформальними заняттями спортом, неформальним спортом як оздоровчим та соціальним ресурсом для різних молодих людей, переосмислення класифікації ігор та видів спорту, задіяних у фізичному вихованні [19].

Учені з Університету Флориди (США), досліджують участь «меншості» в спорті; фізичну активність серед мусульманських жінок; державні політики упередження щодо заборони трансгендерних спортсменів; різноманітність, справедливість та гендерні стереотипи в спортивних клубах; мусульманську спільноту, латиноамериканців у спорті; демографію, політику та фактори здоров'я під час пандемії COVID-19 [9].

R. Magrath et al., Університет Солент (Англія), у своїх дослідженнях зосереджені на гендері та сексуальності в контексті спорту, досвіді ЛГБТК та спортивних уболівальників, а також конструювання маскулінності серед гетеросексуальних чоловіків-спортсменів, спортивних медіа, залучення ЛГБТК+ спортсменів, спортивної політики, чоловічої дружби, спортивної активності [15, 26].

E. Anderson з Університету Вінчестера (США) досліджує психологію спорту та фізичних вправ, спорт, маскулінність та гетеронормативність, жорстоке поводження з дітьми в спорті, вплив феміністичних підходів на вивчення маскулінності, погляди роботодавців на інклюзивні програми вищої освіти в Огайо, спорт та струс мозку, пов'язаний з ним [11].

R. Reina, президент Європейської федерації адаптивної фізичної активності, дослідницькі інтереси зосереджує на класифікації в параспорті для вивчення зв'язків між фізичними вадами

та обмеженнями активності під час виконання спортивних навичок для розробки систем класифікації, заснованих на фактичних даних і специфічних для спорту; інклюзії, адаптивній фізичній активності, паралімпійському спорті [21].

Знаковими для досліджуваної тематики є публікації, присвячені моделюванню у спортивній педагогіці, включенню в спорт, обмеженим можливостям та участі; інвалідності, інклюзивному навчанню та адаптивному спорту; управлінню спортом для людей з інвалідністю: від спортсменів з інвалідністю до інклюзивних організаційних перспектив [12, 16–18].

Висновки:

1. Аналіз нормативно-правових джерел законодавчого поля України, які регулюють функціонування позашкільної освіти, та міжнародного освітнього законодавства дозволив встановити відповідність між термінами «позашкільна освіта» і «неформальна освіта», а також виявити тотожність застосування термінів «фізкультурно-спортивна робота в закладах позашкільної освіти» та «спортивна неформальна освіта» для наукового пошуку.

2. Проведений бібліометричний аналіз публікацій за напрямом «інклюзія в спортивній неформальній освіті» у базі даних Web of Science Core Collection (2015–2024 рр.) виявив сталу зростаючу зацікавленість вчених досліджуваною проблемою. Розподіл публікацій за країнами / регіонами (США, Велика Британія, Іспанія, Австралія, Канада) співвідноситься з розподілом публікацій за науковими установами та провідними і найцитованишими авторами.

Кластерування публікацій за результатами пошукового запиту за ключовими словами «inclusion» AND «sport» OR «inclusion in sport» AND «non-formal education» дозволило виділити п'ять кластерів, які окреслюють тематику досліджень: спорт, здоров'я і фізична активність; спорт і ідентичність; різноманітність і соціальна інклюзія в спорті; інклюзивна освіта і фізична культура; політика різноманітності в спільнотах, громадах. Виявлено, що найбільш цитованими публікаціями в межах вибірки стали публікації 2014–2018 рр. Отримані результати засвідчують інтерес до досліджуваної проблеми в світі та необхідність її подальшої розробки на національному рівні.

Перспективи подальших досліджень передбачають вивчення структури та змісту навчальних програм з позашкільної освіти та можливостей імплементації інклюзивності в гуртках фізкультурно-спортивного напряму позашкільної освіти.

Література

1. Маринич ВЛ, Когут І. Інклюзивність у дискурсах освіти та фізичної культури і спорту: національний вимір [Inclusiveness in the discourse of education, physical education, and sports: the national dimension]. Спортивна медицина, фізична терапія та ерготерапія. 2022; 1: 75–80 DOI: <https://doi.org/10.32652/spmed.2022.1.75-80>.
2. Маринич ВЛ, Когут ІО. Вітчизняний досвід організації фізкультурно-спортивної роботи в закладах позашкільної освіти [Domestic experience of organization of physical education and sports activity in extracurricular education institutions]. Спортивна медицина, фізична терапія та ерготерапія. 2023; 1: 15–23 DOI: <https://doi.org/10.32652/spmed.2023.1.15-23>.
3. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України [Інтернет]. В Україні налічується 3 мільйони людей з інвалідністю [There are 3 million people with disabilities in Ukraine]; [цитовано 12 берез. 2024]. Доступно на: <https://minre.gov.ua/2023/09/22/v-ukrayini-nalichuyetsya-3-miljony-lyudej-z-invalidnistyu/>.
4. Міністерство освіти і науки України [Інтернет]. Інклюзивне навчання [Inclusive education]; [цитовано 12 берез. 2024]. Доступно на: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/inklyuzivne-navchannya/statistichni-dani>.
5. Міністерство освіти і науки України [Інтернет]. Національна рамка кваліфікацій [National qualifications framework]; [цитовано 12 берез. 2024]. Доступно на: <https://mon.gov.ua/ua/tag/natsionalna-ramka-kvalifikatsiy>
6. Про освіту, Закон України № 2145-VIII, 5 верес. 2017 [On Education, Law of Ukraine No. 2145-VIII, dated September 5, 2017] [Інтернет] [цитовано 10 берез. 2024] (Україна). Доступно на: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
7. Про позашкільну освіту, Закон України № 1841-III, 22 черв. 2000 [On Out-of-School Education, Law of Ukraine No. 1841-III, dated June 22, 2000] [Інтернет] [цитовано 10 берез. 2024] (Україна). Доступно на: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text>
8. Шевчук О, Когут І, Маринич В. Бібліометричний аналіз наукових публікацій за напрямом «Інклюзія в спорті» у базі даних Web of Science Core Collection [Bibliometric analysis of scientific publications in the field of «Inclusion in Sports» in Web of Science Core Collection database]. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2023; 1: 75–83 DOI: 10.32652/tmfvs.2023.1.75–83.
9. Alanis M, Cunningham GB, & Brison NT. “We are the minority”: Latinx student-athletes experiences within their Predominantly White Institutions. *Journal of Intercollegiate Sport*, 2024. 17(1). <https://journals.ku.edu/jis/article/view/18601>
10. Alfrey L, Jeanes R. Challenging ableism and the ‘disability as problem’ discourse: how initial teacher education can support the inclusion of students with a disability in physical education. *Sport Educ Soc* [Інтернет]. 25 груд. 2021 [цитовано 11 берез. 2024];1-14. Доступно на: <https://doi.org/10.1080/13573322.2021.2019698>
11. Anderson E, McCormack M. Inclusive Masculinity Theory: overview, reflection and refinement. *J Gend Stud* [Інтернет]. 23 жовт. 2016 [цитовано 6 берез. 2024];27(5):547-61. Доступно на: <https://doi.org/10.1080/09589236.2016.1245605>
12. Carless D, Sparkes AC, Douglas K, Cooke C. Disability, inclusive adventurous training and adapted sport: Two soldiers’ stories of involvement. *Psychol Sport Exerc* [Інтернет]. Січ. 2014 [цитовано 6 берез. 2024];15(1):124-31. Доступно на: <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2013.10.001>
13. CEDEFOP [Інтернет]. Introduction; [цитовано 10 берез. 2024]. Доступно на: <https://www.cedefop.europa.eu/en/tools/vet-glossary>
14. Haegele JA, Hodge S. Disability Discourse: Overview and Critiques of the Medical and Social Models. *Quest* [Інтернет]. 9 берез. 2016 [цитовано 6 берез. 2024];68(2):193-206. Доступно на: <https://doi.org/10.1080/00336297.2016.1143849>
15. Hardwicke J, Roberts C, Anderson E & Magrath R. Drafting behind LGB: Transgender athletes in the sport of cycling 30 May 2023, In: *International Review for the Sociology of Sport*. 59, 1:58-81 24 p. Доступно на: <https://doi.org/10.1177/101269022311786>
16. Hastie PA, Casey A. Fidelity in Models-Based Practice Research in Sport Pedagogy: A Guide for Future Investigations. *J Teach Phys Educ* [Інтернет]. Лип. 2014 [цитовано 6 берез. 2024];33(3):422-31. Доступно на: <https://doi.org/10.1123/jtpe.2013-0141>
17. Kiuppis F. Inclusion in sport: disability and participation. *Sport Soc* [Інтернет]. 30 серп. 2016 [цитовано 6 берез. 2024];21(1):4-21. Доступно на: <https://doi.org/10.1080/17430437.2016.1225882>
18. Misener L, Darcy S. Managing disability sport: From athletes with disabilities to inclusive organisational perspectives. *Sport Manag Rev* [Інтернет]. Лют. 2014 [цитовано 6 берез. 2024];17(1):1-7. Доступно на: <https://doi.org/10.1016/j.smr.2013.12.003>
19. Penney D, Jeanes R, O’Connor J, Alfrey L. Re-theorising inclusion and reframing inclusive practice in physical education. *Int J Incl Educ* [Інтернет]. 12 груд. 2017 [цитовано 11 берез. 2024];22(10):1062-77. Доступно на: <https://doi.org/10.1080/13603116.2017.1414888>
20. Rossi T, Jeanes R. Is sport for development already an anachronism in the age of austerity or can it be a space of hope? *Int J Sport Policy Politics* [Інтернет]. 25 жовт. 2017 [цитовано 11 берез. 2024];10(1):185-201. Доступно на: <https://doi.org/10.1080/19406940.2017.1380682>
21. Sarabia JM, Doménech C, Roche E, Vicente-Salar N, Reina R. Anthropometrical Features of Para-Footballers According to Their Cerebral Palsy Profiles and Compared to Controls. *Int J Environ Res Public Health* [Інтернет]. 4 груд. 2020 [цитовано 14 берез. 2024];17(23):9071. Доступно на: <https://doi.org/10.3390/ijerph17239071>
22. Spaaij R, Magee J, Farquharson K, Gorman S, Jeanes R, Lusher D, Storr R. Diversity work in community sport organizations: Commitment, resistance and institutional change. *Int Rev Sociol Sport* [Інтернет]. 27 черв. 2016 [цитовано 6 берез. 2024];53(3):278-95. Доступно на: <https://doi.org/10.1177/1012690216654296>
23. Spaaij R. Refugee youth, belonging and community sport. *Leis Stud* [Інтернет]. 5 берез. 2014 [цитовано 6 берез. 2024];34(3):303-18. Доступно на: <https://doi.org/10.1080/02614367.2014.893006>
24. Spaaij R, Farquharson K, Marjoribanks T. Sport and Social Inequalities. *Social Compass* [Інтернет]. 24 квіт. 2015 [цитовано 6 берез. 2024];9(5):400-11. Доступно на: <https://doi.org/10.1111/soc4.12254>
25. UNESCO UIS [Інтернет]. [цитовано 10 берез. 2024]. Доступно на: <https://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/international-standard-classification-of-education-isc-ed-2011-en.pdf>
26. Willson J, Magrath R. English (Men’s) Football, Masculinity and Homophobia: From Hegemonic to Inclusive Masculinity. In Roberts W, Whigham S, Culvin A, Parnell D, editors, *Critical Issues in Football: A Sociological Analysis of the Beautiful Game*. Routledge. 2023. (Critical Research in Football).

kogut irina@ukr.net
wilkleon@ukr.net

Надійшла 14.02.2024